

A PERHÚZÓ TAKTIKÁK ALKALMAZÁSÁNAK OKAI ÉS FELTÉTELEI

CZOBOLY GERGELY
doktorandusz (PTE ÁJK)

Bevezetés

A felek és képviselők oldaláról tapasztalható perelhúzás kortól és földrajzi elhelyezkedéstől független jelenség, amelynek álláspontunk szerint azonos eredői vannak. Jelen tanulmányban abból a feltevésből indulunk ki, hogy *a polgári perek elhúzására abban az esetben kerül sor, ha a szándék és a lehetőség találkozik. Bármelyik hiányában tehát ilyen taktikák alkalmazására nem kerül sor.* Abban az esetben ugyanis, ha a feleknek vagy képviselőiknek bár módjában állna az eljárást elhúzni, de az nem áll az érdekükben, úgy nem élnek ezzel a lehetőséggel. Ugyanakkor, ha a feleknek, vagy képviselőiknek bár érdekükben állna a pereket elhúzni, de arra nincs megfelelő eszközük az adott jogrendszerben, úgy könnyen belátható, hogy nem kerül sor perelhúzó taktikák alkalmazására. Ezért tanulmányunkban először azt vizsgáljuk meg, hogy mi vezet a felek és képviselők részéről ilyen magatartás tanúsítására, ezt követően pedig a perelhúzás eszközoldalával foglalkozunk, és azt vesszük sorra, hogy mi befolyásolja a perelhúzó módszerek működését. Ennek keretében azt próbáljuk azonosítani, hogy mi eredményezi azt, hogy bizonyos jogrendszerek sérülékenyebbek, míg mások jobban ellen tudnak állni a perelhúzásnak. Álláspontunk szerint ugyanis *a különböző jogrendszerek eltérő mértékben vannak kitéve a felek és képviselőik perelhúzó taktikáinak.* Álláspontunk szerint a bíróság és a felek felelősségi viszonyának megoszlása, a felelősséggel szinkronban álló szankciók léte, valamint a per résztvevőinek pereskedési gyakorlata az, amely ezt alapvetően meghatározza. Azok a jogrendszerek, amelyekben a felek és a bíróság közötti felelősség arányosan van elosztva, a bíróság megfelelő eszközökkel rendelkezik az ebből fakadó kockázat kezelésére és a gyakorlat sem semlegesíti ezeknek a hatását, kevésbé veszélyeztetettek, mint azok, amelyekben ezek hiányoznak.

Ezek után azokat az eljárási eszközöket vizsgáljuk meg és rendszerezzük, amelyek a probléma leküzdésére szolgálhatnak. Az alapfelvetésünkből kiindulva aszerint osztályozzuk a különböző eszközöket, hogy azok a „szándék”, vagy a „lehetőség” oldalra koncentrálnak. Eszerint megkülönböztetünk olyan eszközöket egyik oldalról, amelyek a felek és képviselőik érdekeit kívánják semlegesíteni, másik oldalról pedig olyan eszközöket, amelyek a felek manőverezési lehetőségeit szűkítik a polgári perben.

1. A perhúzó taktikák alkalmazásának okai

A polgári per befejezésének időpontja szempontjából hagyományosan *a felek érdekeit* szokták hangsúlyozni. „Azt tartják, és sokszor ez így is van, hogy a felperesek általában a gyors, az alperesek általában a lassú perbefejezésben érdekeltek. Talán helyesebb ezt kissé bonyolultabban úgy fogalmazni, hogy a pernyerésre nagyobb esélyt érző fél sürgeti, a kisebb esélyt érző fél lassítja a perbefejezést.”¹

A pervesztéstől tartó alperes különösen akkor kívánhatja a polgári per elhúzását, ha arra számít, hogy egy későbbi időpontban jobban tud teljesíteni, vagy csak egyszerűen az elvesztett per kedvezőtlen hatásait későbbre akarja tolni. Ilyenkor a fél csak *időt akar nyerni* magának. Habscheid ezt úgy fogalmazta meg, hogy „[ha] a félnek már eleve, vagy a per folyamán (pl. a bizonyításfelvétel eredményének alapján) a per elvesztésével kell számolnia, abban az esetben emberileg megérthető, ha a fél az eljárás késedelmes befejezésén és a fenyegető végrehajtás elodázásán fáradozik.”² Az adós ekkor tulajdonképpen a pert olyan hitelnek tekinti, amelynek a tartama alatt nem kell törlesztenie a hitelezőjének. Különösen alacsony kamatszint mellett lehet csábító ez a megoldás, amelynek a segítségével az adós hitelbírálat és biztosítékok adása nélkül kerül olyan helyzetbe, mintha a tartozása kiegyenlítésére hitelt vett volna fel. Emellett megemlíthetjük azt az esetet, amikor az alperes csak időt akar nyerni a végrehajtás alapjául szolgáló vagyon kimentésére.

Az előbbi esetkörteől meg kell különböztetni azt, amikor a gazdaságilag erősebb fél azért kívánja a per elhúzását, hogy rá nézve *kedvezőbb alkut tudjon kötni* a

¹ KISS Daisy: *Az ügyvédek nagy kézikönyve*. Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2010. 347.

² Walther J. HABSCHIED: A polgári per koncentrációját célzó újabb irányzatok az NSzK-ban, Olaszországban, Franciaországban és Svájcban. (fordította: Schelnitz György) *Jogtudományi Közlöny*, 1971/01. 27.

gazdaságilag gyengébb ellenfelével, aki rendszerint nem engedheti meg magának a hosszan tartó eljárást. Ilyen esetben az, aki anyagilag rászorul, inkább belemegy egy számára kedvezőtlenebb alkuba is, minthogy kivárja a hosszú éveken át tartó per végét. Emellett egy elhúzódó eljárásban a felmerülő perköltség is az alku megkötésére ösztönözheti a felet, ilyen esetben ugyanis a költségek előre kalkulálhatatlanokká válnak és a szintjük gyakran eléri, vagy meghaladja a követelt összeg mértékét. Ezzel összefüggésben Chiarloni hívja fel a figyelmet arra a jelenségre, hogy Olaszországban a biztosító társaságok gyakran azért töreksenek a perek elhúzására, hogy tisztességtelen perbeli alku köthessenek a károsultakkal, akik nem képesek kivárni a több évig elhúzódó eljárásokat.³ A polgári perek elhúzódása és az ennek eredményeként felmerülő aránytalanul magas költségek így ahhoz vezetnek, hogy a gazdaságilag gyengébb helyzetben levő felek inkább elfogadják a számukra kedvezőtlenebb ajánlatot is.

Ezekben az esetekben a perelhúzást alkalmazó *fél magatartását racionálisnak tekinthetjük*, hiszen az általa elérni kívánt helyzetet kedvezőbbnek ítéli meg annál, mint a perelhúzó taktikák alkalmazása nélkül lenne. Ilyenkor a fél – a rendelkezésre álló információk és várakozások alapján – kalkulál az elérhető előnyökkel és az ennek elérése során felmerülő kockázatokkal. Mindezek alapján pedig döntést hoz arról, hogy milyen perbeli taktikát kövessen. Ez a mérlegelés a különböző helyzetben lévő felek esetében rendkívül eltérő lehet. Egy likviditási gondokkal küzdő alperes, aki csak időt kíván nyerni a teljesítésre valószínűleg sokkal egyszerűbb módon mérlegel, mint egy biztosító társaság, akinek az alkalmazásában magasan kvalifikált közgazdászok végeznek kockázatelemzéseket, valószínűleg az ilyen eshetőségekre vonatkozóan is. Ezekről élesen el kell különítenünk a feleknek azokat az érdekeit, amelyek – az előbbi összefüggés szempontjából – nem racionális megfontolásokból fakadnak. Ilyenek lehetnek a különböző érzelmek, mint a harag, vagy a bosszú. Míg ugyanis az első csoport esetében a bíróság által kiszabható szankciók olyan kockázatnak minősülnek, amellyel a felek számolnak, addig a második esetében ilyenről nem beszélhetünk és így azok esetében a szankciók preventív hatása kérdéses.

Láthatjuk, hogy a polgári per elhúzásában a felek különböző okokból kifolyólag lehetnek érdekelte. Ezekről meg kell különböztetnünk azt az esetkört, amikor *a felek képviselői saját érdekükből* fakadóan húzzák el a pereket. Ennek jellemzően – bár, ahogy látni fogjuk, nem kizárólag – a bevételük maximalizálása az oka.

³ Sergio CHIARLONI: Civil Justice and its Paradoxes: An Italian Perspective. In: Adrian ZUCKERMAN (szerk.): *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. New York, Oxford University Press, 1999. 276.

Nick Armstrong állapítja meg, hogy „bár az adversarial system azon a feltevésen alapszik, hogy a saját érdekeik érvényesítéséhez a felek vannak a legjobb helyzetben. Ez nem számol azzal a ténnyel, hogy a feleket ügyvédek képviselik, akik nem minden esetben az ügyfelek érdekében cselekszenek: hozzá nem értésből adódóan, díjuk növelése érdekében, vagy az ügyvéd-ügyfél kapcsolatból fakadó más okból kifolyólag.”⁴ Verkijk rendszerezte az ügyvéd és ügyfél érdekeit a polgári perben és megállapította, hogy az ügyfelek érdekein túl az ügyvédeknek is vannak különféle érdekei.⁵

Ezek közül az első csoportba tartoznak az ügyvéd szakmai érdekei. Ide sorolhatjuk különösen azt, hogy a rá bízott ügyben szakmailag kifogástalanul képviselje ügyfelét, amely adott esetben a perek elhúzásához is vezethetnek. Zuckerman hívja fel a figyelmet arra, hogy az ügyvédek gyakran a polgári perbeli szerepük megfelelő teljesítése érdekében húzzák el a peres eljárásokat. Szerinte a „saját érdekük nem csak a fizetségük maximalizálásában merül ki, de arra is kiterjed, hogy biztosítsák a helyzetüket egy esetleges kártérítési perekben. Annak érdekében ugyanis, hogy minimalizálni tudják a gondatlanságból fakadó felelősségüket, az ügyvédek természetesen hajlamosak követni valamennyi eljárási utat, amely nyitva áll előttük”, ez pedig a perek elhúzásához vezethet.⁶ Gyakran ezzel magyarázható az is, hogy az ügyvédek visszatartják az információkat és azokat az eljárás megfelelő szakaszában adják csak elő, amely meghatározott eljárásjogi környezetben a fellebbezési eljárást jelenti. A megfelelően időzített bizonyíték sokkal nagyobb hatást tud gyakorolni a bíróság tagjaira és képes egy per menetét teljes egészében megfordítani.

Második csoportba sorolhatók az ügyvéd nem jogszerű érdekei, amelyek hatására az ügyvédek büntetőjogilag fenyegetett cselekményeket valósítanak meg. Ilyen lehet például, az ígért pénz megszerzése, amelyet azért kap az ügyvéd, hogy elveszítsen egy pert. Ritkábban, de ilyen érdekek is vezethetnek egy ügyvédet perelhúzó taktikák alkalmazására.

A harmadik csoportba pedig azokat az érdekei sorolhatók, amelyek nem tekinthetők ugyan illegálisaknak, ugyanakkor nem is tartoznak a szakmailag kívánatos érdekei közé. A fenti csoportok közül témánk szempontjából ez utób-

⁴ Nick ARMSTRONG: Making Tracks. In: Adrian ZUCKERMAN – Ross CRANSTON (szerk.): *Reform of Civil Procedure, Essays on 'Access to Justice'*. Oxford, Clarendon Press 1995. 107.

⁵ Richard VERKIJK: Beyond Winning: Judicial case management and the role of lawyers in the principles of transnational civil procedure. In: C.H. van RHEE (szerk.): *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerpen, Intersentia, 2008. 72.

⁶ Adrian ZUCKERMAN: Reform in the Shadow of Lawyers' Interests. In: ZUCKERMAN–CRANSTON i. m. 65.

bíval érdemes behatóbban foglalkoznunk. Verkijk erre az ügyvédi munkadíjat hozza fel példaként, amely bár jogszerű érdek, de nem kapcsolódik közvetlenül a szakmaisághoz.⁷ Zuckerman is megállapítja, hogy a feleken kívül az ügyvédeknek is vannak saját, a felektől elkülönülő érdekeik, így különösen a díjazásuk. Ezzel kapcsolatban állapítja meg, hogy „csoda lenne, ha nem létezne kapcsolat az ügyvédek anyagi érdeke és a pereskedési gyakorlat között” akkor, amikor az eljárási szabályok megfelelő manőverezési lehetőségeket biztosítanak ehhez és az ügyfelek részéről sincs ezzel szemben ellenállás.⁸

Az ügyvédi munkadíj számításának több módja is ismert, amely különbözőképpen befolyásolhatja az ügyvéd viselkedését a polgári perben és ez által a polgári per stílusát és tartamát is. A különböző rendszerek tehát más típusú magatartásra sarkallják az ügyvédeket, egy közös pont azonban mindegyiknél megfigyelhető, mégpedig az, hogy az adott rendszer adta keretek között *az ügyvéd próbálja a saját hasznát maximalizálni*. Ezt önmagában még nem tekinthetnénk morálisan elítélendőnek, mondhatjuk értéksemleges, amely a bevételeinek növelésére törekvő, racionális emberi viselkedésből fakad. Azonban ha ez az érdek összeütközésbe kerül mások érdekeivel, úgy annak értéksemlegessége megszűnik. Ezt tapasztalhatjuk a perek elhúzása esetén is, hiszen az ügyvédnek a szakmai közössége felé, a bíróság felé és az ügyfele irányába is vannak olyan *kötelezettségei, melyek megsértéséhez vezetne*, ha azokkal szemben a haszon maximalizálására törekedne.

Ugyanakkor téves lenne azt feltételezni, hogy az ügyvédek kizárólag a bevételeik növelése érdekében tanúsítanak olyan magatartást, amely a perek elhúzásához vezetnek. Gyakran az ügyvédek egymás iránti ‘szakmai szolidaritás’ miatt működnek közre a másik ügyvéd által alkalmazott magatartásban. Ilyen eset, ha az egyik ügyvéd a tárgyalás elhalasztását kéri, amelyikbe az ellenfél ügyvédje beleegyezik. Erre mutat rá Lord Woolf is jelentésében. Vizsgálatai szerint „még az is előfordulhat, hogy az ellenérdekű felek képviselőinek érdekében áll egymás vétségeinek a kölcsönös elnézése. Bírói tapasztalat, hogy az ügyvédek kényelmességének az eredménye, hogy a pert el kell halasztani, mert abba mindkét fél beleegyezett. Ez annak eredményeként derült ki, hogy amikor a bíró előírta a felek személyes közreműködését, hogy ők is támogassák a tárgyalás elhalasztását, akkor az ilyen típusú beadványok száma drámaian lecsökkent.”⁹ Habscheid az „ügyvédi szolidaritást” azzal magyarázza, hogy „csak a kollégá-

⁷ VERKIJK i. m. 72.

⁸ ZUCKERMAN (1995) i. m. 65.

⁹ LORD WOOLF: *Access to Justice: Interim Report*. 1994. Chapter 3 Nr. 31.

jával szemben előzékeny ügyvéd várhat megfelelő szívességet a kollegájától arra az esetre, ha a jövőben ő kerül hasonló helyzetbe.”¹⁰ Ez a magatartás is a felvázolt érderendszer harmadik csoportjába sorolható. Ebben az esetben ugyanakkor nem a bevételüket kívánják az ügyvédek növelni, hanem a kölcsönösségen alapuló szakmai kapcsolataikat ápolni. Ez is olyan érték lehet a perbeli képviselő szemében, amiért érdemes közreműködni az eljárás elhúzásában.

A perelhúzó taktikák alkalmazása szempontjából tehát alapvetően *két érdekcsoportot* azonosíthatunk, így egyfelől a felek érdekeit, másfelől pedig az ügyvédek saját érdekeit. Ezek jellemzően az ügyvéd személyénél találkoznak, akinél az érdekek felerősíthetők, vagy akár ki is olthatják egymást. A későbbi ítélelhozatalban érdekelt ügyfél érdekeit az ügyvédje szem előtt tarthatja és olyan eljárásjogi eszközöket vehet igénybe, amelyek a perek elhúzásához vezetnek. Ezt továbbá erősíthetik az ügyvédeknek a saját érdekei is, akiknek ügyfeleik érdekeitől függetlenül is szándékában állhat az eljárás késleltetése. Ugyanakkor ezek gyengíthetők, illetőleg szélsőséges esetben akár ki is olthatják egymást. A fentiekből továbbá azt is láthatjuk, hogy a perelhúzó taktikák alkalmazására *legtöbb esetben racionális érdekek sarkallják a feleket és az ügyvédeiket is*. Ennek megállapítása azért fontos, mert ha a perbeli taktika megválasztásánál valóban lejátszódik egy értékelő folyamat és az érintettek racionálisan választják a perelhúzást, úgy álláspontunk szerint az *érdekek semlegesítésével, vagy azok ellensúlyozásával a perelhúzás megelőzhető*.

2. A perelhúzó eszközök alkalmazásának feltételei

A dolgozatunk alapfeltevésének, miszerint a perek elhúzására csak a szándék és a lehetőség együttes meglétekor kerül sor, az egyik elemét, nevezetesen a ‘szándékot’ megvizsgáltuk. A továbbiakban annak másik összetevőjével, a ‘lehetőséggel’ foglalkozunk. Ez alatt azt értjük, hogy a feleknek a döntésétől függ-e, hogy elhúzzák a pert vagy sem. Amennyiben nem tudják befolyásolni az eljárás lefolyását, úgy nem beszélhetünk perelhúzó magatartásról. A polgári per ettől függetlenül elhúzódhat, ekkor azonban nem a felek taktikája miatt, hiszen annak alkalmazására nincs is lehetőségük, hanem más okból kifolyólag.

Vizsgálódásunknál abból indulunk ki, hogy a perelhúzás szempontjából a különböző jogrendszerek eltérő mértékben sérülékenyek. Álláspontunk szerint ennek az oka abban keresendő, hogy ezekben az országokban más és más a

¹⁰ HABSCHEID i. m. 27.

bíróság és a felek szerepe a per menetének alakításában. Ha ugyanis a felek kezébe van adva, hogy az eljárás alakulását befolyásolják, úgy annak megakasztása is tőlük függ. Ilyen esetben a perelhúzó taktikákat igen széles körben tudják alkalmazni. Annak érdekében tehát, hogy a feleknek ne legyen lehetőségük a perek elhúzására, olyan módon kell a feladatokat és a jogosultságokat meghatározni, hogy ilyen taktikák alkalmazására ne legyen módjuk. Ebben a fejezetben tehát arra keressük a választ, hogy ez a sérülékenyséjük milyen módon csökkenthető.

A perelhúzás módszerei jogrendszerenként eltérőek lehetnek, hiszen a per résztvevőinek a mozgásterét az adott eljárásjog határozza meg. A módszerek között szerepelhetnek a torpedó keresetek,¹¹ az ügy eldöntéséhez szükséges információk visszatartása és 'csöpögtetése',¹² a per elhalasztására, vagy szünetelésére benyújtott kérelmek, a bíró összeférhetlenségére való ismételt hivatkozás annak érdekében, hogy a kizárás tárgyában való döntés elhúzza az alapeljárást,¹³ a közbenső kérdésekben hozott döntések megtámadása,¹⁴ vagy például egymással összefüggő keresetek benyújtása a különböző illetékességű és hatáskörű bíróságokhoz azért, hogy azok az összefüggő eljárások lezárásáig az előttük folyó pert felfüggeszték. A lehetséges módszerek száma és típusa változó lehet, amely mindig az adott eljárási törvény által nyújtott keretektől függ. Azokban az országokban például, ahol a törvény biztosítani akarja a kétoldalú meghallgatás elvét és nem szankcionálja mulasztási ítélettel az alperes távolmaradását, már az alperes egyszerű távolmaradásával megakasztható az eljárás. Mivel a lehetséges perelhúzó módszerek száma országonként és koronként változik, így fejtegetésünkben nem az egyes perelhúzó módszerek oldaláról kívánjuk körüljárni a problémát, hanem egy másik aspektusból, a bíró és a felek közötti felelősség-megosztás oldaláról.

Kengyel mutat rá, hogy „történelmi korszakoktól és társadalmi berendezkedéstől függetlenül a polgári per szabályozásának mindenkori alapkérdése a

¹¹ Florian SANDER – Steffen BRESSLER: Das Dilemma mitgliedstaatlicher Rechtsgleichheit und unterschiedlicher Rechtsschutzstandards in der Europäischen Union – Zum Umgang mit sogenannten „Torpedoklagen“. *Zeitschrift für Zivilprozess*, 2009/2. 157.

¹² Franz-Josef RINSCHKE: *Prozeßtaktik*. Köln, Carl Heymans Verlag KG, 1993. 62.; Hanns PRÜTTING In: Gerhard LÜKE – Alfred WALCHSHÖFER (szerk.): *Münchener Kommentar*. München, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1992. 1668.

¹³ Aida GRGIČ: The Length of Civil Proceedings in Croatia: Main Causes of Delay. In: Alan UZELAC – C.H. van RHEE (szerk.) *Public and Private Justice – Dispute Resolution in Modern Societies*. Antwerpen, Intersentia, 2007. 155.

¹⁴ Paul MICHALIK: Justice in Crisis: England and Wales. In: Adrian ZUCKERMAN (szerk.): *Civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure*. New York, Oxford University Press, 1999. 128.

bíróság és a felek hatalmi viszonyának a meghatározása. Alapvetően ettől függ az eljárásjogi felelősség realizálhatósága is.”¹⁵ Álláspontunk szerint a perelhúzásnak a ‘lehetőség’ oldalát *a bíróság és a felek közötti hatalmi viszony* szempontjából érdemes megközelíteni, ugyanis így kapunk választ arra a kérdésre, hogy milyen módon lehet a perelhúzás lehetőségét korlátozni és ilyen módon a jogrendszer sérülékenységét csökkenteni.

A polgári pernek történetileg különböző modelljei alakultak ki, amelyek különbözőképpen osztották meg az eljárási jogokat és kötelezettségeket a felek és a bíróság között.¹⁶ Témánk szempontjából elsődlegesen a per menetére gyakorolt befolyásukat kell megvizsgálunk. Abban az esetben, ha jelentős részben a felektől függ a per lefolyása, úgy a felek rendkívül széles mozgástérrel bírnak a perek elhúzására is. Lényegében az ő felelősségük, hogy a perek időben befejeződjenek-e. Amennyiben ez a befolyásuk korlátozottabb és az megoszlik a bíróság és közöttük, úgy a perelhúzásra a lehetőségeik is szűkebbek.

A liberális permodellben az eljárás menetének a tekintetében is a féluralom érvényesült, így a feleknek jelentős befolyásuk volt a per lefolyására, amivel gyakran vissza is éltek. Habscheid szerint a XIX. századi kodifikációknál „az erők szabad játékában bíztak: az volt az általános meggyőződés, hogy a jogait vitató fél egyéni érdeke a leghatékonyabb katalizátor a jogi helyzet mielőbbi tisztázásában.”¹⁷ Ennek a feltevésnek a hibás voltát könnyen felismerhetjük, ha arra gondolunk, hogy egy perben egyrészt két ellenérdekű fél van, akik között a per kimenetében és nem szükségképpen annak lefolyásában van érdekellentét. Elképzelhető, hogy ugyanabban a perben mind a két fél visszatartja az információkat, hogy azok megfelelő időben történő előadásával előnyre tegyen szert. Másrészről látnunk kell, hogy a feleket jellemzően ügyvédek képviselik, akik esetében az „erők szabad játéka” nem jelentkezik olyan élesen, részben a saját érdekeikből, részben szakmai szolidaritásból kifolyólag. A rendszer gyengeségei *a keretek túlfeszítéséből és az azokkal való visszaélésből* fakadt. Zuckerman jegyzi meg – egyezően Lord Woolf megállapításaival – hogy „a komplexitás, a késedelem és a költségek nem az eljárási eszközök természetéből, hanem azok túlzott és aránytalan használatából és az azokkal való visszaélésből fakadnak.”¹⁸

¹⁵ KENGYEL Miklós: *A bíróság és a felek közötti felelősségi viszony a polgári perben. (Történeti és összehasonlító elemzés)*. Budapest, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 1989. 11.

¹⁶ Lásd: KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

¹⁷ HABSCHEID i. m. 27.

¹⁸ ZUCKERMAN (1995) i. m. 62.

A liberális permodellnek a perelhúzás szempontjából az volt a koncepcionális hibája, hogy az eljárás menetének alakulását a felek kezébe tette le, akik azonban ezzel visszaéltek.

A liberális per visszasságaira adott reakcióként fejlődött ki a XIX. század végén Ausztriában a *szociális polgári per*, amelyben a jogszabály a felektől a bíróhoz helyezte át a per irányításához szükséges eszközöket. „A polgári per szociális funkciójának a megvalósítása szempontjából kulcsfontosságúvá vált a bíróság szerepe. A felek uralmi helyzetével szemben Klein a bíróság erőteljes aktivitását hangsúlyozta.”¹⁹ Ez az aktív bírói szerepvállalás azonban nem korlátozta a felek magánautonómiáját, csak a liberális per koncepcionális hibáit kívánta orvosolni. Magyary a következőképpen fogalmazta ezt meg. „Hogy a bíró és a fél érvényesülésének egyensúlyát a perben sikerült létrehozni, annak oka főleg kettőben rejlik. Először, hogy sikerült a felek rendelkezését kellő határok közé szorítani. A féltől függjön, hogy akar-e jogvédelmet vagy sem. De ne tőle függjön, hogy az eljárás miképpen bonyolódjék le és meddig tartson. Ha a fél jogvédelmet kér, ne legyen a bíró akadálya az igazság keresésében.”²⁰ Ennek eredményeként a perek elhúzására a feleknek és képviselőiknek a mozgástere jelentős mértékben lecsökkent. Ezt egyik oldalról a *bíróság aktív részvételéből*, másik oldalról a *rendelkezési joguk korlátozásából* fakad. Ugyanis, ha a bíró aktív szerepvállalása a megfelelő eljárási eszközökkel párosul és a felek sem rendelkeznek olyan jogosítványokkal, amelyekkel szabadon elhúzhatnák az eljárást, úgy az erre irányuló taktikák nem tudnak érvényesülni. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy ehhez nem elég a bíró szerepvállalását megnövelni, azzal párhuzamosan a felek rendelkezési jogosítványait korlátozni kell és a bíróság kezébe olyan eszközöket kell adni, amellyel biztosítani tudják, hogy a felek eleget is tesznek a parancsaiknak. Kengyel hívta fel erre az összefüggésre a figyelmet Olaszország és Franciaország példáján keresztül. „Az olasz és a francia polgári eljárásjog fejlődése a bírói hatalom növelésének az irányába mutat. A bírói pervezetési jogosítványainak a koncentrációját lényegesen lassabban követi a felek korlátlan rendelkezési jogának a visszaszorítása és a percselekményekért való felelősségének a fokozódása. Úgy tűnik, hogy amíg ez a két fejlődési irány nem kerül egymással „szinkronba”, addig sem a francia, sem az olasz polgári eljárás nem fog tudni megszabadulni a „latin perjogok” közös örökségétől, a kánonjog hatásától. Az írásbeliség,

¹⁹ KENGYEL (2003) i. m. 105.

²⁰ MAGYARY Géza: *Magyar polgári perjog*. (Harmadik kiadás) Budapest, Franklin-Társulat Kiadása, (é.n.) 38.

a közvetettség, a formalizmus maradványai még mindig felbukkannak, tág tered adva a felek és ügyvédjeik „taktikázásához”, a per tetszőleges elhúzásához.”²¹

3. A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei

Az alapfeltételezésünknek mind a két elemét megvizsgáltuk. Ezek alapján egyik oldalról megállapítottuk, hogy a felek és képviselőik különböző okokból érdekeltek lehetnek a polgári per elhúzásában, amelyek között számosat racionálisnak minősítettünk. Ebből arra következtettünk, hogy ezek semlegesíthetők, amivel a perelhúzás megelőzhető. Másik oldalról megvizsgáltuk a pertaktikai lehetőségek korlátozhatóságát. Ennek a módjaként a felek mozgásterének a szűkítését jelöltük meg, amely részben a jogszabályi korlátok hatására, részben a bíró aktív szerepvállalása által érhető el. Ezek után azt vizsgáljuk meg, hogy melyek azok az eljárási eszközök, amelyek segítségével az előbbi célkitűzések, nevezetesen, az érdekek semlegesítése és a felek pertaktikai mozgásterének leszűkítése elérhető.

Álláspontunk szerint két csoportra lehet bontani azokat az eljárási eszközöket, amelyek a perelhúzás megakadályozására szolgálnak. Első csoportba azokat soroltuk, amelyek céljuk szerint az érdekeket akarják semlegesíteni, másikkban pedig azokat, amelyek a felek pertaktikai mozgásterét akarják szűkíteni.

3.1. Az érdekeltség semlegesítése

Véleményünk szerint azokra az érdekekre tudunk a jog eszközeivel hatni, amelyek racionálisnak tekinthetők abban az értelemben, hogy az érdekelt az elhúzás eredményeként keletkező helyzetet kedvezőbbnek ítéli meg annál, mintha nem húzná azt el. Ilyenként egyik oldalról a felek racionális érdekeit azonosítottuk. Ezek ellentételezésére a legtöbb jogrendszerben a pénzbüntetés és a perelhúzás esetére kilátásba helyezett speciális költségviselési szabályok szolgálnak. Ezek kockázatként jelennek meg a fél szemében. A fél képzeletbeli mérlegének egyik oldalára ilyenkor a perelhúzással elérhető eredmény, a másik oldalára pedig a kockázatként megjelenő szankció kerül. Amennyiben a szankció mértéke és alkalmazásának valószínűsége alapján kialakuló kockázat nagyobb, mint az elérhető haszon, úgy a racionális fél nem fogja a perelhúzást választani. Ezt nevezzük a szankció preventív hatásának. A szankciónak ezek alapján

²¹ KENGYEL (1989) i. m. 59.

olyan mértékűeknek kell lenniük, amelyekkel a bíróság el tudja rettenteni a felet. A preventív hatás viszont csak akkor érhető el, ha a szankciókat rendszeresen alkalmazzák is, így a félnek alappal kell arra számítania, hogy perhúzás esetén azt vele szemben ki fogják szabni, illetőleg a fél erről megfelelő információkkal rendelkezik is. Michalik emeli ki a Woolf-féle reform előtti angol eljárásjoggal összefüggésben, hogy a felek perelhúzásával szembeni küzdelemhez hiányoznak az eljárási szabályokból a megfelelő szankciók és a liberális szemléletre visszavezethetően a kiszabott büntetések alól utóbb mentesítik a feleket.²² Ilyen esetben a szankciónak nincs preventív hatásuk, hiszen az érdekeltek alappal számíthatnak arra, hogy a bíróság utóbb elengedi a rájuk kiszabott szankciókat.

Másik oldalról az ügyvédek érdekeit minősítettük racionálisaknak. Ugyanis a hosszan tartó per esetében az ügyvéd kedvezőbb helyzetbe kerül, mintha az eljárás rövidebb lenne. Amennyiben tehát az ügyvéd a hosszabb eljárás esetén több bevételhez jut, úgy érdekeltté válik az eljárás elhúzásában. Ez egyrészt az ügyvédi munkadíj számításának módszerével, másrészt szankciókkal befolyásolható.

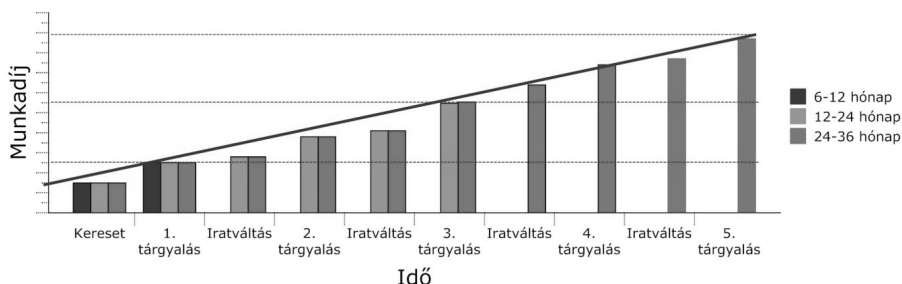
Munkaóra alapú díjszámítás esetén (lásd 1. ábra) a kiszámlázott óráktól függ az ügyvéd munkadíja, így ha több időt tölt az ügygel, úgy a bevétele is megnő. Ilyenkor tehát az ügyvéd érdekeltté válik abban, hogy az eljárás tovább tartson, mert így több órát tud kiszámlázni.

A munkadíj számításának modelljeit bemutató ábrák három esetet vázolnak fel, amelyeket külön szín jelez. Első esetben a per már az első tárgyaláson lezárul, a második esetben a bíróság a harmadik tárgyaláson hozza meg a döntését, míg a harmadik esetben a per lezárásához öt tárgyalási napot is meg kell tartani.

Ahogy az 1. sz. ábrán meg lehet figyelni, az ügyvédi munkadíj a három eset közül akkor a legmagasabb, amikor a polgári per elhúzódik és a perben már az ötödik tárgyalást kell megtartani.

²² MICHALIK i. m. 145.

Óradíj alapú díjszámítás

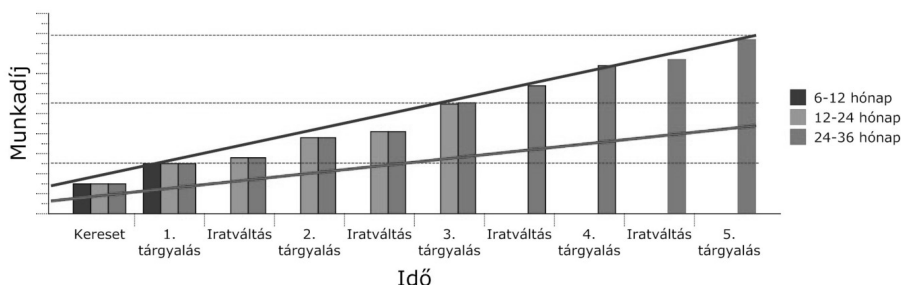

(1. ábra – Munkaóra alapú díjszámítás modellje)

Ugyanez az eset azokban a rendszerekben, ahol ugyan díjtáblázat van, amelyből a különböző tételek az ügyvédnek meghatározott eljárási cselekményenként járnak, de azok felszámítására minden eljárási cselekmény esetén ismételt lehetőség van (lásd 2. ábra). Ilyen esetben az ügyvéd abban lesz érdekelt, hogy tovább tartson az eljárás és több alkalommal is ki tudjon számlázni meghatározott tételeket.

A 2. sz. ábrán láthatjuk, hogy az óradíj alapú díjszámítással szemben az eltérés csak annyi, hogy itt nem órában fejezik ki az elvégzett munkát, hanem egy tarifa alapján számolják ki, viszont azt többször is fel lehet számítani, így ha tovább tart a per, a munkadíj folyamatosan növekszik. Ezt az ábrán a felső vonal mutatja. Természetesen a bevétellel párhuzamosan a költségek is növekednek, ezt mutatja meg az alsó vonal. Ugyanakkor a költségeknek a szintje az első időszakban, arányaiban magasabb, mint később. Így bár a költségek is növekednek, de nem olyan mértékben, mint a bevételek.

Tarifa alapú - többször felszámítható

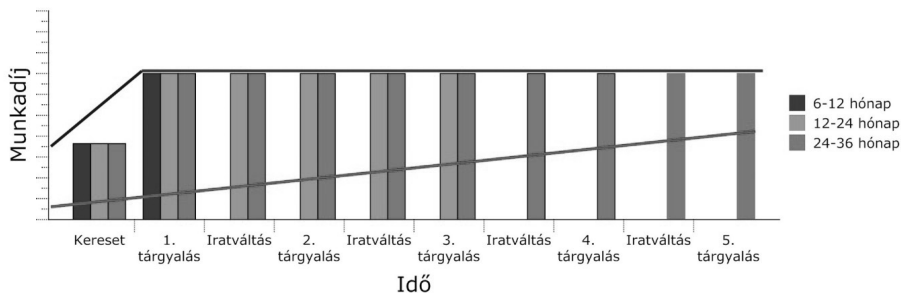

(2. ábra – Tarifa alapú díjszámítás modellje, amelyben a tételek többször felszámíthatók)

Ezzel szemben azok a rendszerek, ahol csak eljárási cselekményenként egyszer lehet felszámítani a díjat (lásd 3. ábra), az ügyvéd abban lesz érdekelt, hogy azt minél hamarabb elvégezze, hogy a díjához minél korábban hozzájuthasson. Példaként a német költségszabályokat lehet említeni, amelyben az ügyre fordított munkaórától függetlenül számítják az ügyvéd díját, attól függően, hogy a per milyen szakaszába ért. Leipold említi szemléltetésképpen, hogy „a bizonyítási díjat csak egyszer lehet elszámolni egy eljárási fokon. Így az ügyvéd nem keres több pénzt akkor, ha tíz tanú és három szakértő meghallgatására kerül sor, mintha csak egy tanút hallgattak volna meg. Az ügyvédnek így gazdasági érdeke, hogy az eljárás a bizonyítás szakaszába kerüljön, de abban már nem érdekelt, hogy az elhúzódjon.”²³ Ezzel a rendszerrel tulajdonképpen az a cél, hogy az ügyvéd ne legyen érdekelt az ügyek elhúzásában.

Ahogy a 3. sz. ábrán lehet látni, az ügyvédi munkadíj nem növekszenek annak függvényében, hogy a per tovább tart, viszont a költségek ugyanúgy – folyamatosan növekvő mértékben – megjelennek, mint a többi rendszerben. Ebből pedig következik, hogy a haszon, amely a kettő közötti rész, idővel folyamatosan csökken.

Tarifa alapú - egyszer felszámítható

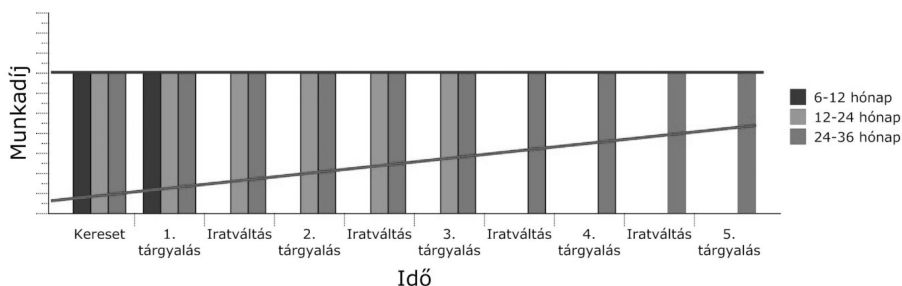

(3. ábra – Tarifa alapú díjszámítás modellje, amelyben a tételek csak egyszer számíthatók fel)

Ugyanezt tapasztalhatjuk az ún. sikerdíj (lásd 4. ábra) esetén is. Ilyenkor az ügyvédnek abban van érdeke, hogy minél nagyobb legyen a félnek megítélt összeg, hiszen az ő munkadíja is ahhoz igazodik. Ugyanakkor ez az összeg nem lesz nagyobb, ha a per hosszabb ideig tart, a költségek viszont növekednek, a kettő közötti különbség folyamatosan csökken.

²³ Dieter LEIPOLD: Limiting Costs for Better Access to Justice: The German Approach. In: ZUCKERMAN–CRANSTON i. m. 272.

Sikerdíj

(4. ábra – Sikerdíj alapú díjszámítás modellje)

Az ügyvédi munkadíj számításának jelentőségére utal Leipold is. Szerinte „a költségcsabályok befolyását nem szabad alábecsülni, és ha az eljárást ténylegesen befolyásolni kívánjuk, akkor gondolni kell arra, hogy a felek és főleg képviselőik gazdasági érdeke miképpen befolyásolja magatartásukat.”²⁴ A költségcsabályok azáltal, hogy az ügyvéd érdekeltségét csökkentik, képesek lehetnek megakadályozni, hogy az ügyvéd saját érdekéből fakadóan, az ügyfelének akarata nélkül húzza el a pert.

Másik befolyásolási eszközként a szankciókat jelöltük meg. Ez speciálisan alakul a különböző országokban, hiszen az ügyvédi munka jellegéből fakadóan kényes kérdés az ügyvédek fegyelmezése, amely sok helyen a bíróságok hatáskörén kívül van. Jacques Normand jegyzi meg, hogy „összességében a perbeli taktikáknak és visszaéléseknek a fő kezdeményezője az ügyvéd, mindazonáltal csak néhány jogrendszer van, amelyik ismer olyan szankciókat, amelyeket velük szemben lehet alkalmazni.”²⁵

A bíróság szankcionálási jogkörei országról országra változnak. Egy képzeletbeli skála egyik végén az angolszász országokat, másik végén pedig Németországot helyezhetjük el. Míg ugyanis az Egyesült Államok szövetségi eljárásjogi törvénye rendkívül sok esetben engedi az ügyvédet bírságolni, addig a német polgári perrendtartás nem teszi lehetővé az ügyvédnek a bíróság általi szankcionálását. Breyer hasonlítja össze a német rendszert az angollal és az amerikaival és állapítja meg, hogy míg az utóbbi országokban az ügyvéd kötelességzegése esetén a bíróság kötelezheti az ügyvédet az okozott költségek

²⁴ Uo. 266.

²⁵ Jacques NORMAND: Final Report: The Two Approaches to the Abuse of Procedural Rights. In: Michele TARUFFO (szerk.): *Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness*. The Hague, Kluwer Law International, 1999. 246.

megtérítésére, addig ez a német rendszerben nem fordulhat elő.²⁶ A helyzet mára Ausztriában is a némethez hasonló. Korábban ugyan az osztrák polgári perrendtartás lehetővé tette, hogy a bíró az ügyvédet bírságolja, ha az súlyos gondatlanságból az eljárást elhúzta²⁷, ezt a helyzetet megváltoztatta az osztrák polgári perrendtartás 1983. évi módosítása, amely az ügyvédek feletti bírósági fegyelmezési jogkört megszüntette.²⁸ A polgári per elhúzásának esetkörei Ausztriában a szakmai szabályok megszegésének minősülnek és az ügyvédi kamara fegyelmezési jogkörébe tartoznak.²⁹ Az angol eljárási szabályok ezzel szemben ismerik az ügyvéd szankcionálhatóságát. Azok például lehetővé teszik, hogy a bíróság megtiltsa az ügyvédnek, hogy költségeinek megtérítését ügyfelétől kérje, vagy utasíthatja, hogy személyesen fizesse meg más költségeit.³⁰ Erre olyan esetekben kerülhet sor, többek között, ha az ügyvéd nem jelenik meg a tárgyaláson, vagy miatta az eljárásban szükségtelen eljárási cselekményre kerül sor, vagy gyakori ismétlésekkel és kirívó lassúsággal adja elő érveit és ezáltal hátráltatja az eljárást.³¹

Az ügyvédeknek a bíróság általi szankcionálása azonban nem aggálytalan. Az ügyvéd státuszából és a munkájának a jellegéből adódóan *kifogásolható* az olyan eljárási szabály, amely lehetővé teszi, hogy a polgári perben eljáró bíró fegyelmezési jogokat gyakoroljon az ügyvéd felett. Persze az ügyvédnek nem csak a szakmai közössége, de a bíróság irányába is vannak kötelezettségei, amelyek megsértése esetén a felelősséget meg kell állapítani és vele szemben a megfelelő szankciókat vele ki kell szabni. Ennek azonban lehet az a módja, hogy a bíróság hivatalból értesíti a kamarát az ügyvéd magatartásáról, amely ez után a fegyelmezési jogkört gyakorolja.

3.2. A perelhúzás lehetőségének korlátozása

Egy másik megoldási kísérlet a perelhúzás megakadályozására a felek eljárási mozgástérének lecsökkentése. Ez az érdekekre nem kíván hatással lenni, helyette

²⁶ Michael BREYER: *Kostenorientierte Steuerung des Zivilprozesses*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2006. 12.

²⁷ NORMAND i. m. 246.

²⁸ Walther H. RECHBERGER: *Kommentar zur ZPO*. Wien, Springer-Verlag, 1994. 558.

²⁹ Bernhard KÖNIG – Andrea KÖNIG: Landesbericht Österreich. In: Gerhard WALTER (szerk.): *Professional Ethics and Procedural Fairness*. Bern, Verlag Paul Haupt, 1991. 196.

³⁰ Paula LOUGHLIN – Sephen GERLIS: *Civil procedure*. (Second Edition) London, Cavendish Publishing Limited, 2004. 537.

³¹ Uo. 538.

az eszközök oldaláról közelíti meg a perelhúzó taktikákat. Ezen a csoporton belül álláspontunk szerint továbbá meg lehet különböztetni törvényi korlátozásokat és az aktív bírói pervezetést, melyek közös célja a felek perelhúzó taktikáinak kizárása és ezzel a koncentrált per megvalósítása.

Első esetkörbe tartozik különösen a mulasztási ítélet intézménye, a másodfokú eljárásban új tények előterjesztésének a tilalma, a keresetváltoztatásra, illetve a bizonyítás előterjesztésére vonatkozó határidő meghatározása. Példaként a magyar polgári eljárásjog 2008-as reformját³² lehet említeni, amelyben a jogalkotó a kísértékű perekben az első tárgyalásig engedi meg a kereset megváltoztatását, illetőleg a bizonyítási indítványok előterjesztését is. A jogalkotó ezzel azt kívánta elérni, hogy a polgári per tárgya az eljárás során ne változzon és így koncentráltan lehessen azt lefolytatni. A régebbi, írásbeliségen alapuló eljárásokból lehet még említeni az eshetőségi elvet, amelynek a lényege, hogy a felek a per anyagát csak egy meghatározott időpontig, egységesen terjeszthették elő. Ilyen módon a feleknek a törvény határozott meg egy időpontot, amíg támadási és védekezési eszközeiket előterjeszthették.

Ugyancsak a perelhúzás eszközoldalát kívánja korlátozni a másik csoportba sorolható bírói pervezetés is. Azáltal ugyanis, hogy a bíró kezébe kerülnek bizonyos, a pervezetéssel kapcsolatos jogosultságok, a feleknek és ügyvédeknek kevesebb mozgástere marad. Andrews jegyzi meg, hogy aktív pervezetés esetén „arra lehet számítani, hogy a feleknek kevesebb lehetőségük lesz a perbeli manőverezésre” és ezáltal biztosíthatóvá válik a gyors és hatékony eljárás.³³ A bíró kezébe ennek érvényre juttatásához megfelelő eszközöket is kell biztosítani. Ilyeneknek tekinthető különösen a német és osztrák eljárásjogban ismert preklúzió intézménye, amely több közép- és kelet európai országban³⁴ is alkalmazott megoldás. Ez az intézmény a koncentrált pert olyan módon kívánja biztosítani, hogy a félnek azokat a támadási és védekezési eszközeit kizárja, amelyeket nem a per menetének megfelelő időpontban terjesztették elő³⁵. A német eljárásjogban lévő, per előbbre viteli kötelezettség (Prozessförderungspflicht) megsze-

³² 2008. évi XXX. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról.

³³ NEIL ANDREWS: Abuse of Process in English Civil Litigation. In: MICHELE TARUFFO (szerk.): *Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness*. The Hague, Kluwer Law International, 1999. 96.

³⁴ Lásd: THOMAS SUTTER-SOMM – VIKTÓRIA HARSÁGI (szerk.): *Die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Mitteleuropa um die Jahrtausendwende. Reform und Kodifikation – Tradition und Erneuerung*. Zürich, Schulthess, 2012.

³⁵ ULRICH FOERSTE In: HANS-JOACHIM MUSIELAK: *Kommentar zur Zivilprozessordnung*. (3. neubearbeitete Auflage) München, Verlag Franz Vahlen, 2002. 712.

gése így akár pervesztességhez is vezethet. Leipold is azt emeli ki, hogy a késedelmes előterjesztés kizárása és az ebből következő pervesztesség veszélye szorítja rá a feleket és ügyvédek, hogy a per előbbre viteli kötelezettséget komolyan vegyék.³⁶ Ezzel a bíró kezébe olyan eszköz kerül, amellyel a felek perelhúzásra irányuló kísérleteit korlátozni tudja. Ez több oldalról is hat a felek mozgásterére. Egyik oldalról a pernyerésre esélyt érző felet arra szorítja, hogy mihamarabb előadja a támadási és védekezési eszközeit, ha nyerni akar. Így az ügyvédek is arra kényszerülnek, hogy megfelelő időben adják ezeket elő a bíróság előtt, különben ügyfelük pervesztés lehet. Az ügyvédeknek ekkor bár érdekükben állna a perek elhúzása, de az ügyfelük pernyertessége miatt kénytelenek az információkat időben előadni, azokat nem 'csöpögtethetik'. A pernyerésre esélytelen felet pedig olyan módon korlátozza, hogy a bíró által meghatározott időpont után nem lehet az információk visszatartásával és fokozatos előadásával a pert elhúzni. Így az a fél, aki tudja magáról, hogy el fogja veszíteni a pert, bár érdekében állna és el akarná azt húzni, mégsem tudja, mert a bíróság nem vár az ő előadásaira.

Összefoglalás

Összefoglalásként megállapítható, hogy a perek hosszú tartamának gyakran a perhúzó taktikák alkalmazása az oka. Ennek megakadályozására kortól és földrajzi elhelyezkedéstől függetlenül próbáltak megfelelő eszközöket találni. Álláspontunk szerint a probléma megfelelő kezeléséhez a perelhúzáshoz vezető folyamatot elemeire kell bontani és meg kell különböztetni egyik oldalról a felek és képviselőik szándékát, amely az érdekekből táplálkozik, másik oldalról a lehetőségüket arra, hogy a pereket elhúzzák. Tanulmányunkban azt próbáltuk igazolni, hogyha ezekből valamelyik hiányzik, úgy nem kerül sor a perelhúzásra. Abban az esetben tehát, ha a jog eszközeivel meg akarjuk akadályozni, hogy ilyen taktikák alkalmazására sor kerüljön, azt kell elérnünk, hogy a feltételek valamelyike hiányozzon.

Az érdekek semlegesítésére a szankciók megfelelő kialakítását és alkalmazását, valamint az ügyvédi díjszámítás módjának megfelelő kiválasztását jelöltük meg. Megvizsgáltuk, hogy az ügyvédek szankcionálására milyen megoldások ismertek a különböző jogrendszerekben. Meglátásunk szerint az ügyvédek jogál-

³⁶ Dieter LEIPOLD In: *Stein-Jonas Kommentar zur Zivilprozeßordnung*. (20. Auflage, 11. Lieferung) Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1985. 268.

lására és a munkájuk speciális jellegére tekintettel, aggályosnak tekinthetők azok a szankciók, amelyeket a bíróság az adott eljárásban szabhat ki az ügyvédekre. A preventív hatás elérése álláspontunk szerint megvalósítható olyan módon is, hogy a szankciók kiszabására a kamara jogosult, akit a bíró hivatalból értesít.

A perelhúzás lehetőségének csökkentésére az aktív bírói pervezetést, a bírói akarat realizálására alkalmas eljárási eszközök létét és a felek rendelkezési jogának megfelelő korlátozását jelöltük meg. Meggyőződésünk, hogy a fenti eszközöknek a megfelelően kiegyensúlyozott rendszere képes lehet a perelhúzások számát és ezen keresztül a perelhúzódást magát is csökkenteni. Ugyanakkor látnunk kell az eljárási szabályok korlátait is. A legkiválóbb törvények sem képesek a céljukat elérni, ha nem párosul hozzájuk megfelelő gyakorlat. Ez elsődlegesen a bíróság, másodsorban pedig az ügyvédség gyakorlatát jelenti. Egy olyan rendszerben ugyanis, ahol a bíró kezébe vannak helyezve azok az eszközök, amelyekkel a perelhúzódás megakadályozható, ott a felelősség is nagyobb részben őt terheli. Ez ugyanakkor nem jelentheti azt, hogy a felek és képviselőik felelősségét el kellene felejteni. A perelhúzó taktikák alkalmazására a felek és képviselőik érdekében kerül sor, amely az ő akaratuk és tevékenységük nélkül nem valósulna meg. Ebből kifolyólag az ő felelősségük is jelentős, amelyhez következetesen alkalmazott és arányos szankcióknak kell párosulnia ahhoz, hogy a perek elhúzódását meg lehessen akadályozni.